

ŠTYLISTICKÉ VÝSKUMY V ČASOPISE SLOVENSKÁ REČ¹

Daniela Slančová – Stanislava Spáčilová

*Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta
Ul. 17. novembra 1, Prešov
E-mail: daniela.slancova@unipo.sk, stanislava.spacilova@unipo.sk*

SLANČOVÁ, D. – SPÁČILOVÁ, S. (2022): Research on Stylistics in the Slovenská reč Journal. In: *Slovenská reč*, 87/3, 283 – 306.

Abstract: Stylistics is a topic, which is present in the Slovenská reč journal from its very beginning – not only in scientific studies, but also in essays, reviews, discussions and reports. Slovenská reč is a platform, where the continuous stabilization of stylistics as part of Slovak linguistics can be observed, including the research objectives, terminology and methodology. The majority of articles are focused on the linguo-stylistics and stylistics of communication spheres, based mainly on the concept of functional style – scientific, media, administrative, literary, and common spheres specifically. In the last decades, it is also a religious sphere. In the 1950s, in accordance with its main profile, educational stylistics is preferred; in the 1960s-1980s, it is textual stylistics and theoretical and practical questions of composition. There are also articles concerning other parts of stylistics, mainly translational stylistics and in the 21st century significantly also pragmastylistics.

Keywords: stylistics, style, linguistic stylistics, textual stylistics, sociostylistics, communication sphere, Slovenská reč.

Článok v skratke:

- Štylistike sa vo všetkých žánroch uverejňovaných v Slovenskej reči, v osobitných štúdiách aj v tých, ktoré nie sú primárne venované štylistike, venuje pozornosť počas celého obdobia existencie tohto časopisu.
- V Slovenskej reči sa odráža postupné konštituovanie štylistiky ako súčasťi lingvistiky vrátane objektu a metód jej výskumu a zároveň formovanie a uštalovanie terminologických pomenovaní základných pojmov (štýl – sloh).
- Jadro príspevkov so štylistickou tematikou je venované lingvoštylistike a štylistike jednotlivých komunikačných sfér na metodologickom základe funkčného štýlu, predovšetkým vedeckej, mediálnej, administratívnej, literárnej, bežnej komunikačnej sféry a v ostatných desaťročiach aj náboženskej komunikačnej sféry.
- V 50. – 60. rokoch – v súlade s vtedajším zameraním – sa výraznejšia pozornosť venuje aj edukačnej štylistike.
- V 60. – 80. rokoch stála v centre pozornosti aj textová štylistika venujúca sa teoretickým aj praktickým otázkam kompozície textu.
- V Slovenskej reči sú publikované príspevky z ďalších štylistických odvetví, predovšetkým translačnej štylistiky a v 21. storočí výraznejšie aj pragmaštylistiky.

¹ Príspevok vznikol ako súčasť riešenia projektu KEGA 010PU-4/2020: *Interaktívna štylistika – analýzy a syntéza*.

1. ÚVOD

Štylistickej problematike sa priamo či nepriamo Slovenská reč (SR) venuje od svojich počiatkov. Pri príležitosti 70. výročia publikovania prvého čísla časopisu sa štylistickým výskumom v tzv. matičnom období jej vychádzania, teda v prvých pätnástich ročníkoch (1932/1933 – 1949/1950), venoval J. Findra (2003). Ako základné charakteristiky štylistického výskumu na báze SR uvádza nerozpracovanosť teórie štylistiky, terminologickú nevyhranenosť, vágnosť štylistických pojmov a termínov, „ktoré sa používali nejednotne, náhodne, ba až okazionálne“ (Findra 2003, s. 80), ako aj základné hodnotové zacielenie vtedajšej štylistiky² smerom k jazykovej správnosti a jazykovej kultúre. Ide o pomerne kritický postoj, ktorý je pochopiteľný, ak zväžime základný, štrukturalisticko-funkčný, uhol pohľadu, ktorý J. Findra pri svojej analýze uplatnil a ktorý preňho, vcelku oprávnene, ale z nášho pohľadu nie bezvýhradne, predstavuje v podstate jediný teoreticky obhájitelný postoj. To sa odráža aj v názore, ktorý J. Findra proklamoval, že napriek zrejším puristickým tendenciám sa vo viacerých článkoch SR uplatnil vplyv funkčnej a štrukturálnej jazykovedy, no v štylistike bol viac-menej deklaratívny.

Základné otázky, na ktoré štylistika v minulosti aj súčasnosti hľadá odpovede, je možné postulovať aj nasledujúcim spôsobom: (i) Ako variabilne sa ľudia dorozumievajú?; (ii) Akými prostriedkami sa toto variabilné dorozumievanie realizuje?; (iii) Akú hodnotu toto variabilné dorozumievanie predstavuje?; (iv) Prečo je to tak? Z takého uhla pohľadu budeme vychádzať pri analýze štylistickej problematiky v SR. Príspevok rámcovo štruktúrujeme podľa vnútorného členenia interaktívnej štylistiky (porov. Slančová 2019; Slančová – Spáčilová et al. 2022) a začíname ho prvým číslom prvého ročníka a končíme symbolicky prvým číslom 87. ročníka, ktoré je venované odkazu jednej z najvýraznejších postáv histórie slovenskej štylistiky, prof. PhDr. Jozefovi Mistríkovi, DrSc. Všímame si všetky žánre, ktoré sú v časopise zastúpené, predovšetkým štúdie, no aj diskusie, recenzie a správy o dôležitých vedeckých stretnutiach, lebo aj ich prostredníctvom môžeme vystopovať základnú vývinovú líniu (predovšetkým) slovenskej lingvistiky v jej štylistickom zacielení, ako sa v uzlových bodoch odráža práve v Slovenskej reči.

2. ZÁKLADNÉ POJMY A METÓDY ŠTYLISTICKÝCH VÝSKUMOV

2.1. ŠTYLISTIKA

V prvej polovici vychádzania časopisu sa štylistika zväčša vymedzuje ako mladá oblasť lingvistického výskumu, ktorej predmet a výsledky nie sú celkom porovnateľné s ostatnými jazykovednými odbormi skúmania. Jednou z prvých charakteristík štylistiky ako vedy je konštatovanie A. Bednára v článku *Štylistika a slovenská*

² Ak nebudeme uvádzať inak, pod pojmom „štylistika“, „štylistická problematika“ budeme rozumieť štylistiku a štylistickú problematiku na stránkach časopisu Slovenská reč.

škola (1941, s. 108 – 116), ktoré znie: „štylistika je veda o štýle“. Autor, prozaik a v tom čase stredoškolský profesor, vzápätí dodáva, že „nie je dobre, keď štylistika je len veda o štýle. Má byť aj *náukou* o štýle“ (s. 108)³. Š. Peciar v r. 1943 (*O štylistickej diferenciacii jazyka: poznámky ku skloňovaniu niektorých cudzích slov*, s. 225 – 245) konštatuje, že „*náuka* o funkčných štýloch je veľmi mladá, ako je mladá funkčná lingvistika vôbec“ (s. 228 – zvýraznili autorky).⁴ Ten istý autor v recenzii publikácie V. Blanára *Bibliografia jazykovedy na Slovensku v rokoch 1939 – 1947* (1950/1951, s. 87 – 88) pokladá štylistiku za súčasť „okrajových oblastí jazykovedy“ (s. 87). Na „mladosť“ a nevyzretosť štylistiky poukazuje v 50. aj 60. rokoch F. Miko (*K podstate štýlového rázu v reči*, 1956, s. 294 – 299; *Polstoročie slovenskej štylistiky*, 1969, s. 257 – 266), keď sa domnieva, že „štylistika nie je doteraz sústavnou vedeckou disciplínou“, keďže sa nedá dosť presne vymedziť predmet jej skúmania (1956, s. 294). Neskôr M. Šalingová (*Zo štylistických výskumov v rokoch 1945 – 1960*, 1960, s. 270 – 286) tvrdí, že „štylistika bola a dosiaľ je najmenej rozpracovaná a pestovaná“, pričom najzávažnejšou a najnaliehavejšou úlohou je spracovanie štylistiky spisovnej slovenčiny (s. 270, s. 286), čo podporil aj J. Ružička v rozsiahlej recenzii *Krátkej gramatiky slovenskej* E. Paulinyho (*E. Pauliny: Krátka gramatika slovenská*, 1960, s. 363 – 375) názorom, že „doteraz niet vhodnej sústavnej príručky o štylistickom rozvrstvení slovenčiny“ (s. 364). M. Šalingová svoj názor ešte posilnila v r. 1962 (*J. Mistrík, Praktická slovenská štylistika*, 1962, s. 182 – 185) konštatovaním: „štylistika je doposiaľ popoluškou popri ostatných jazykovedných disciplínach, ktoré sa v dôsledku dlhších tradícií pestujú sústavnejšie“ (s. 182). Pritom v polovici 50. rokov sa začal rysovať zlom v štylistickom skúmaní vo vtedajšom Československu. Impulzom bola „porada o štylistických otázkach“ v Libliciach v r. 1954, o ktorej SR priniesla správu v 2. čísle v r. 1955. G. Horák (*Porada o otázkach štylistiky*, 1955, s. 115 – 117) vtedy predostrel sumár diskusie. Medzi základnými postulátmi nachádzame napr. tvrdenia, že východiskom štylistiky ako lingvistickej náuky je skúmanie prehovoru, ktorý má bezprostredný vzťah k mimojazykovej skutočnosti. Ako v iných jazykových plánoch i v štylistickom pláne sa skúmateľ má na základe výskumu jednotlivých prehovorov dopracúvať k zisteniu zákonitostí. Štylistika

³ Tento apel je v Bednárovom článku výzvou k tomu, čo z dnešného uhla pohľadu pokladáme za komunikačný prístup k slohovej zložke vyučovania slovenčiny.

⁴ Myšlienkové zameranie tejto štúdie do istej miery protirečí názoru J. Findru, ktorý citujeme v úvode, o nesystémovom charaktere uplatňovania funkčno-štruktúrneho prístupu k štylistickej problematike, keďže Š. Peciar explicitne (aj s odvolaním sa na B. Havránka a tvrdiac, že mu nejde o „novú teóriu“, ale o „podopretie jestvujúcej teórie“; „o aplikáciu teórie na jazykové zjavy čerpané z dnešnej spisovnej slovenčiny“ – s. 228) hovorí napr. o primárnej funkcii jazyka, ktorou je dorozumievanie, a o tom, že „čím je ľudská spoločnosť kultúrnej vyspelejšia, čím rozmanitejši je jej život, čím bohatšie záujmy a čím väčšie kultúrne potreby, tým rozmanitejšie a hojnejšie sú funkcie jazyka, ktorým spoločnosť hovorí“ (s. 225). O štylistickej diferenciacii uvažuje ako o záležitosti parole, no zároveň aj ako o záležitosti langue, čo dokladá aj morfológickým materiálom.

zužitkúva všetko, čo prináša jazykový opis. Osobitná pozornosť sa venovala slohotvorným (štylotvorným) činiteľom, ktoré vystupujú síce zväčša komplexne, ale pri posudzovaní jazykového prejavu treba k nim dochádzať analýzou: pri skúmaní prehovoru je potrebné prihliadať na jeho funkciu, prostredie (situáciu), kontext, stanovisko (vážne, humorné), spontánnosť, pripravenosť a spôsob prejavu (písaný, hovorený). Štylistika preniká jednotlivé jazykovedné disciplíny; týka sa všetkých troch plánov jazyka: fonetického, gramatického (morfologického a syntaktického) a lexikálneho. Pri skúmaní jazykových štýlov treba ísť za rámec spisovného jazyka a treba hovoriť o štýloch národného jazyka a k štylistickým otázkam pristupovať aj so zreteľom na historický vývin jazyka; dejiny spisovného jazyka sú vlastne dejinami jeho štýlov. Tieto a ďalšie názory vyformovali program a smerovanie aj slovenskej štylistiky a ich odraz nachádzame v SR v podstate doteraz. Pravda, aj SR zareagovala na nevyhnutné zmeny hľadania odpovedí na základné štylistické otázky, napr. v recenzii O. Orgoňovej na 3. vydanie *Štylistiky* J. Mistríka (*Štylistika Jozefa Mistríka po tretí raz*, 1998, s. 301 – 307), v ktorej autorka, argumentačne kotviac v základoch komunikačno-pragmatickej lingvistiky, poukázala na potrebu nových perspektív v slovenskej štylistike na prahu 21. storočia. Túto, obrazne povedané, hodenú rukavicu dvihli viacerí autori, predovšetkým J. Findra v prehlbovaní paradigmaticko-syntagmatickej, štylématickej a modelovo-štruktúrnej štylistiky, interpretovanej a hodnotenej v recenzii publikácie *Štylistika slovenčiny* (F. Ruščák, *Nová monografia o štylistike slovenčiny*, 2004, s. 165 – 169), ďalej D. Slančová v interaktívnej koncepcii štylistiky (*Východiská interaktívnej štylistiky: od eklektizmu k integrácii*, 2003, s. 207 – 223), M. Horváth (*Konštitutívne princípy štylistiky*, 2011, s. 63 – 71), čo zdôrazňuje aj J. Bosák v recenzii *Štylistiky súčasného slovenského jazyka* M. Horvátha (*Nová, modernejšia učebnica štylistiky*, 2017, s. 314 – 316). Ďalej sú to F. Ruščák (*Kognitívne aspekty štylistiky*, 2012, s. 179 – 193) a O. Orgoňová a A. Bohunická v koncepte interakčnej štylistiky (anotácia publikácie týchto autoriek *Interakčná štylistika* od J. Behýlovej, 2018, s. 348).

2.2. ŠTÝL (SLOH), ŠTYLÉMA

Jedným z kľúčových konceptov štylistiky je nepochybne štýl. Pri analýze tohto pojmu a jeho (nie vždy) ekvivalentu *sloh* sme metodicky postupovali tak, že sme si v celej produkcii SR všimli výskyt jednoslovných základných pomenovaní (*štýl*, *sloh*), ako aj ich derivátov a následných kompozít a terminologické aj neterminologické kolokácie základných pomenovaní aj ich derivátov (*štýlový*, *slohový*)⁵. V pr-

⁵ Terminologický korpus sme získali excerpciou zo všetkých čísel časopisu pomocou nástroja Ctrl+F so zadaním kľúčovej morfémy *styl/štyl/štýl* a *sloh* (podrobnejšie Slančová – Spáčilová – Timková Lazurová 2021; A. Timková Lazurová sa zúčastnila aj na rešeršnom výskume SR v ročníkoch 1992 – 2020).

vých dvoch ročníkoch sa vyskytol aj derivát *štylárny* (*štylárna zmena, chyba, stránka, živosť*), ktorý sa po prvýkrát objavil v recenznej glose H. Barteka (H. B.) v 2. čísle prvého ročníka SR (s. 48). Pod jeho vplyvom ho istý čas používali B. Letz a F. Jenseský, neskôr sa od tohto výrazu, ktorý mal terminologickú platnosť, upustilo.

Termín *sloh* sa používa ako ekvivalent termínu *štyl* napr. v spojeniach *jazykový štyl – jazykový sloh, novinársky štyl – novinársky sloh, štyl spisovateľa – sloh spisovateľa*. Je to tak hlavne v dvojslovných spojeniach s adjektívnymi kolokátmi. Pomerne skoro možno pozorovať, že obidve pomenovania sa významovo celkom neprekrývajú, keď *sloh* sa začína využívať viac vo význame entity, ktorú možno poznať, možno sa ju naučiť, v ktorej sa možno cvičiť, príp. ktorú možno vyučovať.⁶ Výrazne to dokazujú ľavostranné substantívne kolokáty termínu *sloh*. Kým v 30. a 40. rokoch sa bežne stretávame so spojeniami *čistota, hladkosť, krása, životnosť, elegancia slohu*, už od 40. a výrazne od 50. rokov⁷ prevažujú kolokáty s edukačným významom: *znalosť slohu, chyby v slohu, naučenie slohu*, ktoré sa začali využívať v 40. rokoch, ako aj *hodina/hodiny, vyučovanie, metodika, príručka, vývin slohu*. Od 70. rokov sa stretávame v pozícii ľavostranného substantívneho kolokátu len s výrazmi *vyučovanie* a *hodina/hodiny slohu*. Adjektívne kolokáty sprevádzali termín *sloh* ako ekvivalent termínu *štyl* zhruba do 60. rokov⁸. Majú zväčša hodnotiaci význam: *barbarský, čistý, dobrý, hladký, jadrný, jasný, kvetnatejší, suchopárny, zlý* a pod. *sloh*, čiastočne sa vzťahujú na koncept spočiatku národného chápania štýlu: *národný, novoveký sloh slovenský, francúzsky*, neskôr rozlične chápaného funkčného štýlu: *vedecký, literárny, novinársky, odborný, rečnícky, úradný, umelecký, operný, populárnovedecký, jazykový*; stopovo označujú aj koncept individuálneho štýlu: *individuálny sloh spisovateľa, Mináčov sloh*. Od druhej polovice 70. rokov sa s adjektívnymi kolokátmi termínu *sloh* nestretávame. Najbohatšie zastúpenie mali adjektívne deriváty termínu *sloh*: *slohový* vo všetkých rodoch, v singulári aj pluráli. Vo všetkých sledovaných dekádach sa objavovali pomenovania s edukačným významom: *slohový výcvik; slohová výchova, práca, prax, úloha, hodina; slohové vyučo-*

⁶ Významový rozdiel medzi termínmi *štyl* a *sloh* videl J. Holý (*O termínoch sloh a štyl*, 1963, s. 101 – 108). Rozlišoval medzi *jazykovým slohom (štylom)* v „jazykovej oblasti“ a definoval ho ako „zovšeobecnený výber istých vyjadrovacích prostriedkov“ a *obsahovým slohom* (alebo len *slohom*) v „oblasti obsahových prostriedkov“. Redakcia SR v poznámke za štúdiu vyjadrila námietku voči termínu *obsahový sloh* (1963, s. 108).

⁷ Súvisí to aj s profiláciou časopisu „pre školu a prax“ v prvých troch rokoch piateho decénia 20. storočia. V 50. rokoch vychádzajú aj vysokoškolské učebnice, ktoré po prvýkrát v slovenskej lingvistiké spracúvajú komplexne štylistickú problematiku: *Slovenská gramatika* autorov E. Pauliny, J. Ružička a J. Štöle s časťou *O slohu*, ktorej autorom je E. Pauliny (1953), a vysokoškolské skriptá F. Mika *Sloh* (1955). V oboch sa ako základný termín používa pomenovanie *sloh*.

⁸ Výnimku tvoria terminologické pomenovania *reč a sloh, jazyk a sloh, slohové prostriedky, sloh Tajovského* v štúdiu E. Jónu *Jozef Gregor Tajovský a jeho reč* (1975, s. 71 – 80), teda autora, ktorý bol v tom čase príslušníkom staršej generácie slovenských lingvistov.

vane, cvičenie; v 30. a 40. rokoch aj *slohové chyby/kazy* a v poslednom desaťročí aj *slohová zložka predmetu*, resp. v duchu súčasnej didaktiky materinského jazyka aj *komunikačno-slohová zložka vyučovania materinského jazyka* (Ľ. Sičáková, *Životné jubileum docentky Ludmily Liptákovéj*, 2013, s. 242 – 248). V celom sledovanom období sa vyskytovali slovné spojenia s adjektívnymi derivátmi, ktoré vystupovali ako ekvivalenty adjektív *štylový/štylistický* (napr. *slohové javy, vlastnosti, slohová norma, slohová vrstva, slohová hodnota*). Od 60. rokov vstupuje do štylistickej terminológie dvojslovný termín *slohový postup*, ktorý sa v SR objavil po prvýkrát v recenzii publikácie J. Mistríka *Praktická štylistika* od M. Ivanovej-Šalingovej (1962, s. 182 – 185) a postupne nadobúda terminologickú prevahu v tejto kategórii. Podobne je to aj s ďalším termínom *slohový útvar* a derivátom *slohovopostupový* (*slohovopostupové roviny, princípy, slohovopostupová orientácia, dominanta, dimenzia, modelová štruktúra, slohovopostupový pôdorys, element, typ*). V 20. storočí sa s termínmi *slohový postup*, príp. *slohový útvar* stretávame hlavne v textoch J. Findru, F. Ruščáka a v odkazoch na ich práce. Celkovo sa terminologické pomenovanie *sloh* vrátane jeho kolokácií a derivátov javí z pohľadu jeho využitia v SR v posledných troch desaťročiach mimo edukačnej oblasti už ako anachronizmus (pozri aj Slančová – Spáčilová – Timková Lazurová 2021).

Za výraznejšiu zmenu paradigmatického chápania (jazykového) štýlu v slovenskej štylistike v prospech prevládajúcej (nie však výlučnej) dichotómie funkčný – individuálny štýl možno zhruba pokladať obdobie rozhrania 50. a 60. rokov minulého storočia. Dokazuje to aj výskyt kolokátov termínu *štýl*. V 30. rokoch je výraznejšie zastúpené aj axiologické chápanie štýlu v slovných spojeniach typu *emocionálne prifarbený, jednotvárnny, ľahký, meravý, monotónny, pečlivý, pekný, krásny* (myslené ironicky), *zrozumiteľný*; v 40. rokoch ich už nachádzame menej, napr. *dobrý, farbistý, kostrbatý, neprirodzený, živý*; v 50. rokoch sa takéto vyjadrenia väčšmi spájajú s individuálnym personálnym štýlom jednotlivých autorov, napr. G. Horák (*Rozhlasová reč*, 1954, s. 222 – 228) žiada od pracovníkov rozhlasu *ľahký, priehľadný, zrozumiteľný štýl* (s. 227); M. Hayeková v súvislosti s prekladom Goetheho diela (*Poznámky k prekladu Učňovské roky Wilhelma Meistera*, 1955, s. 163 – 168) používa spojenia *jemný, majstrovský, pokojný, vybrúsený, vycibrený štýl*; J. Horecký si obľúbil výraz *živý štýl*. Od 60. rokov je takýchto hodnotiacich viacslovných pomenovaní oveľa menej.

Terminologické spojenie *individuálny štýl* sa objavuje od 40. rokov. V 30. rokoch sa ešte stretávame aj s variantom *svojský štýl*. Neskôr je terminológia mierne rozkolísaná, popri základnom terminologickom spojení sa vyskytujú varianty *osobný štýl (autora)*, *osobitý štýl spisovateľa*, *individuálny jazykový štýl*, *individuálny autorský štýl*. K problematike sa vyjadril L. Dvonč v osobitnom príspevku *K otázke termínov jedinečný, osobitý, individuálny, osobný štýl* (1957, s. 122 – 124). Ako

terminologické pomenovania navrhuje len *individuálny štýl* pre vedeckú sféru a *osobný štýl* „pre širší okruh používateľov“ (s. 124). Od začiatku tisícročia je to už len termín *individuálny štýl* a jeho rozšírený variant: *individuálny personálny štýl* (*rečového správania*). Tento termín býva sprevádzaný aj menom príslušnej osobnosti, na ktorú sa viaže, najčastejšie spisovateľa, príp. doplnený o druhový atribút, napr. *Hviezdoslavov básnický štýl*, *štýl prózy Jozefa Gregora Tajovského*. Osobitné štúdie venované individuálnemu štýlu spisovateľov, zväčša len v niektorom z ich diel, sú zastúpené len do obdobia rozhrania 70. a 80. rokov, napr. *individuálny štýl* (reč, jazyk) B. S. Timravy (E. Jóna, *Timravina reč*, 1951/1952, s. 129 – 138), P. Jilemnického (M. Darovec, *K štýlu P. Jilemnického v diele Kompas v nás*, 1955, s. 88 – 96; O. Sabolová, *Autorská reč a reč postáv v Jilemnického poviedke Návrat*, 1978, s. 23 – 30; J. Findra, *Rozprávač, rozprávanie a štýl v románe P. Jilemnického Kronika*, 1984, s. 273 – 280), M. Jančovej (R. Krajčovič, *O umeleckom štýle Jančovej Rozprávok starej matere*, 1955, s. 96 – 103), V. Mináča (M. Darovec, *Štýl V. Mináča v rozprávke Súd*, 1957, s. 39 – 46; J. Findra, *Realizácia vnútorného monológu v Mináčovej poviedke Nenávisť*, 1965, s. 208 – 215), R. Jašíka (J. Mistrík, *Prostriedky na vyjadrovanie tempa deja u Jašíka*, 1964, s. 10 – 17; J. Findra, *Opakovanie výrazu u Jašíka*, 1966, s. 284 – 291; J. Findra, *Štýl Jašíkových prvotín*, 1972, s. 6 – 17; J. Mlacek, recenzia monografie J. Findra, *Rozbor štýlu prózy. Prostriedky a postupy Jašíkovho individuálneho štýlu*, 1972, s. 119 – 121), sprevádzané a nasledované štúdiami, v ktorých si autori všimajú len vybrané jazykové javy a zároveň sa vyjadrujú k singulárnemu štýlu príslušného literárneho textu.

Ústredné postavenie má v štylistických výskumoch koncept funkčného štýlu. Na jeho označenie sa najčastejšie využíva dvojslovné terminologické pomenovanie s atribútom *funkčný* (*funkčný štýl*, *funkčné štýly*), *jazykový* (*jazykový štýl*, *jazykové štýly*), resp. ich kombinácia: *funkčný jazykový štýl*, *funkčné jazykové štýly*. Ďalej sú to kolokáty v podobe nezhodného atribútu v spojení adjektíva *spisovného* a substantíva *jazyka*: *štýl/štýly spisovného jazyka*. Vôbec prvé použitie termínu tohto typu so všetkými troma kolokačnými komponentmi, teda *funkčný štýl spisovného jazyka*, sa vyskytlo v druhom ročníku SR v príspevku L. Nováka *Fonologia a štúdium slovenčiny* (1933/1934, v troch častiach, s. 97 – 98, 143 – 157, 161 – 171): „tak bolo by treba načrieť hlbšie do fonológie dialektických variantov a funkčných štýlov spisovného jazyka“ (s. 169). Neskôr sa vyskytli varianty *funkčné štýly/funkčný štýl spisovnej slovenčiny*, príp. *jazykový štýl spisovnej slovenčiny*. Tieto termíny sú pevnou súčasťou štylistickej terminológie už takmer 90 rokov. To, že sa v nich výrazným spôsobom odrážajú názory Pražskej školy, dokazuje aj jeden z najnovších výskytov termínu *funkčný štýl* z r. 2019 s atribútom *štrukturalistický* (*funkčný štýl*). Autorka M. Bodnárová (*Exorcistický komunikačný subregister v kontexte náboženskej komunikácie a slovenskej lingvistiky*, 2019, s. 288 – 306) použila toto spojenie v tvrdení,

že „náboženská sféra bola až doposiaľ reflektovaná len cez prizmu štrukturalistického funkčného štýlu“ (s. 304). Ďalší termín Pražskej školy *funkčný jazyk* sme zaznamenali len v druhej dekáde vychádzania časopisu. Podobne osihotený v 40. rokoch zostal termín *štýl/štýly reči*. Termín *vyjadrovací štýl* rovnako zo 40. rokov však našiel svoje čiastočné pokračovanie v termíne *dorozumievacie štýly* požívanom až do 80. rokov. V 60. rokoch, keď vychádzajú základné štylistické práce J. Mistríka a M. Ivanovej-Šalingovej, sa zároveň v nadväznosti na členenie štýlov E. Paulinyho objavujú termíny, ktoré si takisto v slovenskej štylistickej systematike aj na stránkach SR našli pevné miesto: *dorozumievacie štýly*, ktoré sa členia na *dorozumievacie štýly v súkromnom styku* a *dorozumievacie štýly vo verejnom styku*, resp. *štýly súkromného styku* a *štýly verejného styku*; ďalej sú to termíny *interindividuálne štýly* a *objektívne jazykové štýly*. Kým termín *objektívny štýl* vo svojich variantoch *jazykový objektívny štýl*, *objektívne štýly*, *objektívne štýly spisovnej slovenčiny* je prítomný v SR od 60. rokov, termín *subjektívny štýl* sa objavuje až v prvej dekáde 21. storočia. Ostatné termíny sme zaznamenali sporadicky – s odkazom na *Štylistiku* J. Mistríka z r. 1997 sa častejšie vyskytoval termín *sekundárne štýly*⁹. Týmto termínom sa dostávame aj do oblasti členenia štýlov (uvažovalo sa o *diferenciácii štýlov*, *rovine štýlov*, *štýlových oblastiach*, *systeme štýlov*).

Synonymom termínu *štýl* je do začiatku 60. rokov aj termín *reč*. H. Bartek v 2. ročníku časopisu (HB, *Devečková-Kostolný proti Mihálovi*, 1933/1934, s. 234 – 248) uvádza: „spisovná reč má niekoľko štýlov: reč prozaická, básnická, vedecká, divadelná, novinárska a pod. Každá z nich spravuje sa osobitnými zákonmi“ (s. 239). Rozhlasovú reč definuje G. Horák (*Rozhlasová reč*, 1954, s. 222 – 228) ako „štýl zvukovej podoby jazyka, ktorý sa používa v rozhlase“ (s. 222).¹⁰ Napokon, koncepcia interaktívnej štylistiky (D. Slančová, *Východiská interaktívnej štylistiky: od eklektizmu k integrácii*, 2003, s. 207 – 223) sa pojmu a termínu funkčný štýl vzdáva.

Termín *štyléma* sa v SR objavuje hlavne v nadväznosti na práce J. Findru zo začiatku tisícročia a v zhrňujúcej štúdii D. Slančovej (*Štyléma – mistríkovské (a iné) inšpirácie*, 2011, s. 300 – 310), ktorá v nej predstavuje chápanie štylémy ako kognitívno-pragmatickej jednotky štylovej a štylistickej kvality textu.

2.3. METÓDY ŠTYLISTICKÝCH VÝSKUMOV

V prevažnej väčšine štylistických výskumov sa pri zisťovaní štylistických a štýlových kvalít a tendencií konkrétnych textov a textov na rozličnom stupni abstrakcie aplikujú kvalitatívne analyticko-interpretáčnne metódy. SR však zohrala vý-

⁹ V historickolingvistických textoch sa sporadicky používal termín *kultúrny štýl/kultúrne štýly*.

¹⁰ Porov. aj redakčnú poznámku k článku J. Horeckého *Odborný štýl (jazyk)*, 1951/1952, s. 97 – 102: „miesto termínov „odborný jazyk“, „hovorový jazyk“, „administratívny jazyk“ ap. používame teraz radšej termíny odborná reč, hovorová reč, administratívna reč“ (s. 102).

znamnú úlohu aj pri uplatňovaní kvantitatívnych metód v štylistickom výskume. O matematickej lingvistike nachádzame zmienku v krátkej správe o návšteve troch slavistov vrátane R. Jakobsona v Bratislave vo februári 1957 (M. Hayeková, *Slavisti R. Jakobson a C. H. Schoneveld v Bratislave*, 1957, s. 266), na ktorej R. Jakobson „zdôraznil aj veľký význam spolupráce jazykovedcov s matematikmi“, keď „pomocou počtu pravdepodobnosti a najmä s použitím teórie komunikácie získali sa cenné výsledky pre poznanie jazyka“. Aplikácia štatistických metód na štylistický výskum sa v SR objavuje od polovice 60. rokov hlavne vo viacerých štúdiách J. Mlacka (*K výskytu niektorých syntaktických konštrukcií v slovenčine*, 1965, s. 215 – 219), J. Mistríka (napr. *Dĺžka vety pri štylistickej charakteristike*, 1967, s. 19 – 25; *Stredné hodnoty dĺžky vety pri štylistickej typológii*, 1967, s. 78 – 82; *Zákonitosť v distribúcii jazykových prvkov*, 1967, s. 210 – 215; *Meranie zrozumiteľnosti prehovoru*, 1968, s. 171 – 178), v 70. rokoch v štúdiách citovaných autorov, ale aj Ľ. Javorskej a J. Sabola (*O niektorých jazykovo-rytmických osobitostiach Horovovej Balady o sne*, 1974, s. 261 – 267), E. Nemcovej (*Exaktné metódy pri analýze diela Ivana Krasku*, 1979, s. 87 – 92), v 80. rokoch J. Findru (porov. nižšie) a D. Slančovej (napr. *Príspevok k lexikálnej charakteristike eseje*, 1984, s. 149 – 156). Exaktná matematicko-štatistická analýza románovej trilógie Ľ. Ondrejova v štúdiu *Rozprávania ako základ Ondrejovovej epiky* (1987, s. 65 – 76) vedie J. Findru k záveru, že „štýl sa navonok manifestuje cez jazykový (jazykovo-kompozičný) výraz, no v skutočnosti je hlboko zrastený s hĺbkovou štruktúrou textu. ... Štýl je takto základný fenomén, ktorý nie je len pozadím, ale aj východiskom komplexnej analýzy textu“ (s. 72). V ďalších desaťročiach sa štatistické metódy v štylistických výskumoch v SR relevantne nevyužívajú.

3. LINGVOŠTYLISTIKA

Lingvoštylistika skúma variabilitu vlastných jazykových prostriedkov (znakov) v komunikačnom akte a ich štylistickú a štýlovú hodnotu v interakcii. Na základe jednotlivých jazykových rovín sa člení na fonoštylistiku, lexikálnu štylistiku, morfoštylistiku a syntaktickú štylistiku (Slančová – Spáčilová et al., v tlači).

Fonoštylistická problematika sa objavuje už v druhom ročníku SR v trojštúdiu Ľ. Nováka *Fonologia a štúdium slovenčiny* (pozri vyššie), v ktorej sa uvažuje o štylistických fonémových variantoch, doložených zmäčkými konsonantmi, nachádzajúcimi funkčné uplatnenie v emocionálnom, t. j. citovo zafarbenom štýle, napr. pri vysmievaní, maznaní sa s deťmi alebo pri interjekciách. Štúdia G. Horáka *Rozhlasová reč* (pozri vyššie) má z hľadiska fonoštylistiky tak deskriptívny, ako aj preskriptívny rozmer, venuje sa segmentálnej aj suprasegmentálnej štylistike rozhlasového prejavu. Uvedomovanie si dôležitosti štylistickej diferenciacie (spisovného) jazyka je prítomné v programovej štúdiu Á. Kráľa *Problémy slovenskej ortoepie*

(1966, s. 325 – 335), ktorá predstavuje tézy k neskoršej kodifikácii slovenskej výslovnosti. Pracuje sa v nej hlavne s vedomím vertikálneho členenia štýlov výslovnosti, ale výraznejšia variantnosť výslovnosti založená na stylistickej diferenciacii sa v podstate ako východisko kodifikácie nepripúšťa. V recenznom diskusnom článku reflektujúcom kodifikačnú príručku Á. Kráľa *Pravidlá slovenskej výslovnosti*, ktorá vyšla takmer dvadsať rokov po publikovaní citovanej štúdie, v r. 1984, nesúhlasí S. Ondrejovič (*O niektorých problémoch slovenskej ortoepie*, 1988, s. 100 – 108) s existenciou troch výslovnostných štýlov slovenskej spisovnej výslovnosti, t. j. neutrálnym, vyšším (vysokým) a nižším štýlom. Podľa S. Ondrejoviča ide totiž napr. v prípade vyššieho štýlu tak, ako ho chápe autor kodifikačnej príručky, skôr o starostlivejší typ výslovnosti, „pravda, so všetkým, čo s tým súvisí v segmentálnej i suprasegmentálnej oblasti“ (s. 105), než o dôslednú stylistickú diferenciaciu výslovnosti. Á. Kráľ sa neskôr analyticky a prevažne kriticky venoval problematike súdobej javiskovej reči a zvukovému prejavu v rozhlase a televízii (*Analýza slovenskej javiskovej reči a reči v rozhlase a televízii*, 1986, s. 324 – 337; *Kultúra reči v rozhlase a televízii*, 1989, s. 129 – 136), neskôr so zameraním na neutrálnu aj príznakovú intonáciu oznamovacej vety (*Intonácia oznamovacej vety*, 2001, s. 257 – 277; *Zvuková kultúra slovenčiny. Poznámky k poznámkam o štúdiu Intonácia oznamovacej vety*, 2003, s. 150 – 151), pričom diskusnú odozvu našiel predovšetkým u S. Ondrejoviča (*Intonácia slovenskej vety a médiá*, 2002, s. 77 – 81; *Ešte k diskusii o intonácii slovenskej vety*, 2003, s. 152 – 153), ktorý sa v predchádzajúcich rokoch (*O prízvukovaní jednoslabičných predložiek v publicistickom štýle slovenčiny I, II*, 1979, s. 204 – 210, 346 – 352) venoval prízvukovaniu jednoslabičných predložiek v publicistickom štýle, teda (z dnešného pohľadu) v televíznej a rozhlasovej žurnalistike.

Lexikálna stylistika. Lexika ako nositeľ témy aj ako výrazný indikátor stylistických a štýlových kvalít textu sa v SR spracúva zo začiatku v mnohých štúdiách aj drobných príspevkoch riešiacich každodenné používanie lexikálnych prostriedkov výrazne vo vzťahu k formujúcim sa jazykovým aj komunikačným normám slovenčiny. Záujem o teoretické skúmanie stylistickej diferenciacie lexikálnych prostriedkov vzrástol v súvislosti s prípravou a publikovaním *Slovníka slovenského jazyka* a neskôr *Krátkeho slovníka slovenského jazyka*. Na tento aspekt poukazuje M. Pisárčiková (*Knižné slová v slovenčine*, 1982, s. 84 – 92), keď tvrdí: „lexikografické práce na pripravovanom jednozväzkovom slovníku spisovnej slovenčiny nútia vrátiť sa znova k otázkam stylistického rozvrstvenia slovnej zásoby a stylistických prostriedkov spisovného jazyka, teda k otázkam, ktorým slovenskí jazykovedci venovali veľkú pozornosť najmä v šesťdesiatych rokoch“ (s. 84). Autori sa venovali stylistickým aspektom pomenovaní z rozličných uhlov pohľadu lexikálnej motivácie¹¹. V prvých

¹¹ Porov. Ološtiak 2011. Z množstva textov vyberáme len ilustračné príklady.

dekádach to bola hlavne expresívne motivovaná lexika (napr. R. Schnek, *K otázke expresívnych slov*, 1942, s. 72 – 76) v štúdiách venovaných pejoratívam (napr. B. Letz, *Naše pejoratíva*, 1934/1935, s. 273 – 283), deminutívam (napr. M. Hayeková, *Deminutíva v slovníku, ich štylistické označenie a využitie*, 1956, s. 76 – 79), augmentatívam (napr. E. Smiešková, *Augmentatíva a ich miesto v slovníku spisovného jazyka*, 1956, s. 79 – 81), ale postupne aj fónicky (napr. J. Sliachan, *Citová a zvuková expresívnosť slovenského slova. Citová stránka slova*, 1942, s. 33 – 35; *Citová a zvuková expresívnosť slovenského slova. Zvuková expresívnosť slov*, 1942, s. 110 – 114), paradigmaticky (napr. J. Findra, *O funkčných možnostiach polysémie a homonymie*, 1978, 129 – 139; F. Kočíš, *Synonymia a synonymá z lexikologického a lexicografického aspektu*, 1988, s. 37 – 48; J. Dolník, *Antonymá z logického a lingvistického hľadiska*, 1988, s. 83 – 93; E. Tibenská, *Synonymia adjektív*, 1991, s. 294 – 305), registrovo (J. Jacko, *O niektorých nových pomenovaniach v športe*, 1985, s. 18 – 23), sociolekticky (V. Uhlár, *O žargonizmoch v slovenčine*, 1954, s. 20 – 27; M. Pišárčiková, *Miesto subštandardných slov v slovnej zásobe*, 1982, s. 140 – 151; S. Šoková, *Slangové a hovorové názvy niektorých objektov a lokalít v Bratislave*, 1984, s. 79 – 84; J. Klincková, *Profesionalizmy ako špecifická vrstva lexikálnych prostriedkov*, 1990, s. 327 – 334), frazeologicky (J. Kopina, *Komunikačno-štylistický aspekt frazeologickej jednotky*, 1984, s. 266 – 272), sémanticky (D. Oroszová, *Metafora a termín*, 1988, s. 12 – 18; *Metonymia a termín*, 1988, s. 11 – 16; P. Molnárová, *Kognitívno-sémantická interpretácia metafory v kontexte politicko-ideologického vývinu v rokoch 1965 – 1970*, 2019, s. 185 – 204), slovotvorne (J. Trnková, *O substantívnej deminutívnej derivácii v slovenčine*, 1991, s. 87 – 95; L. Palková, *O univverbizácii z hľadiska teórie lexikálnej motivácie*, 2015, s. 177 – 193), syntakticky (M. Ološtiak, *O syntaktickej motivácii lexikálnych jednotiek*, 2010, s. 10 – 28) motivovaná lexika. Osobitne sa autori venovali lexikálnej štylistike v špecifických komunikačných sférach, žánroch alebo u jednotlivých autorov a v ich dielach, napr. E. Podjavorinskej (M. Hayeková, *Niekoľko poznámok k jazykovým prostriedkom Ludmily Podjavorinskej*, 1960, s. 344 – 352); vedecko-fantastickej literatúre/science fiction (E. Tibenská, *Rozbor lexikálnych prostriedkov vedecko-fantastickej literatúry*, 1981, s. 88 – 96; J. Kesselová, *Lexikálne neologizmy v literatúre science-fiction*, 1988, s. 93 – 99); K. Lazarovej (V. Uhlár, *Odras nárečovej lexiky v románe K. Lazarovej Vdovské domy*, 1983, s. 25 – 34); esejistike (D. Slančová, *Príspevok k lexikálnej charakteristike eseje*, 1984, s. 149 – 156; *Uplatnenie obraznosti a figuratívosti v esejistickom texte*, 1987, s. 76 – 81); súkromnej korešpondencii L. Novomeského (E. Valeková, *Jazykovo-štylistické prostriedky súkromnej korešpondencie Laca Novomeského*, 1988, s. 201 – 211). Okrem toho boli publikované príspevky, ktoré sa štylistickou diferenciaciou slovnej zásoby zaoberali komplexne. Jednou z prvých bola štúdia E. Jónu *Význam slov* (1950/1951, s. 207 – 213). Túto tému spracúva aj

M. Ivanová-Šalingová (*K štylistickej charakteristike slov v normatívnom slovníku*, 1955, s. 40 – 49; *Štylistické kvalifikátory v Slovníku slovenského jazyka*, 1966, s. 146 – 153). F. Kočiš v štúdiu *Členenie slovnej zásoby a kritériá jej členenia* (1989, s. 158 – 171) uvádza prehľad názorov na členenie slovnej zásoby zo štylistického hľadiska v prácach slovenských a výberovo aj českých lingvistov od r. 1955 do času vyjdenia štúdie. Za jediné čisto štylistické členenie pokladá systematiku J. Findru.

Gramatická štylistika (morfoštylistika, syntaktická štylistika). Príspevky z tejto oblasti sa sústreďujú hlavne na štylistiku verba a jeho kategórií (pasíva u L. Meliša-Čugu, *Funkcia pasíva a jeho opodstatnenosť v spisovnej slovenčine*, 1941, s. 310 – 314; času u G. Horáka, *Z archaizmov v reči Martina Kukučina. Slovesá typu niest'*, 1964, s. 74 – 79; L. N. Smirnova, *Poznámka o prenesenom používaní tvarov préterita v spisovnej slovenčine*, 1964, s. 137 – 139; antepreterita u J. Kesselovej, *Korelácia medzi temporálnym významom antepreterita a textom v slovenčine*, 2022, s. 37 – 60; imperatívu u Z. Popovičovej Sedláčkovej, *Funkčné hodnoty imperatívu v RADE a NÁVODE v publicistických textoch o bývaní*, 2022, s. 80 – 88), resp. tvarov (prechodníka u A. V. Isačenka, *O prechodníkoch v slovenčine*, 1951/1952, s. 4 – 14); substantív (kategórie životnosti pri maskulínach, napr. K. Buzássyová, *Sociolingvistický pohľad na príčiny kolísania tvarov maskulín podľa životného a neživotného skloňovania*, 1991, s. 262 – 276), partikul (E. Bajzíkova, *O daktorých konektoroch v hovorových textoch*, 1975, s. 154 – 162; J. Sokolová, *Častica tiež v komunikačno-pragmatických súvislostiach*, 2022, s. 89 – 109), zámen (J. Kesselová, *O funkcii zámen v dialogickej komunikácii*, 1999, s. 193 – 202); zo syntaktickej problematiky sú to predovšetkým otázky slovosledu. „Komunikačný“ náhľad na podobu slovosledu nachádzame u H. Barteka (*Poznámky k Uhlárovmu článku*, 1934/1935, s. 145 – 147) v jeho odpovedi na článok z pozostalosti R. Uhlára *Reč Stodolovho Kráľa Svätopluka*, 1934/1935, s. 141 – 145: „Vôbec temer všetky námietky Uhlárove, týkajúce sa poriadku slov, sú síce správne podľa starej gramatickej teórie, no skutočnosť im nedáva za pravdu. Meravé zákony slovného poriadku, s ktorými sa stretáme v našich gramatikách, nezodpovedajú živej reči, ba veľmi často sa jej priečia. Chyba bude skôr u gramatikárov ako v reči“ (s. 146). Štylistike slovosledu sa venoval E. Pauliny (*K slovosledu súvetia*, 1950/1951, s. 228 – 235), J. Mistrík (*K realizácii aktuálneho členenia*, 1959, s. 193 – 212), L. Dvonč (*Zhodný postpozitívny prívlastok v nadávkach*, 1959, s. 213 – 225); gramatickým prostriedkom expresívnosti J. Mistrík (*O gramatických prejavoch expresívnosti*, 1962, s. 144 – 159) a niektorým ďalším špecifickým syntaktickým konštrukciám, napr. parentéze, P. Ďurčová (*Štylistické využitie parentézy*, 2000, s. 139 – 148). Osobitnú skupinu príspevkov z oblasti morfoštylistiky a syntaktickej štylistiky tvoria tie, ktoré sú venované využívaniu gramatických prostriedkov v jednotlivých žánroch a u jednotlivých autorov, pričom znova vystupuje do popredia štylistika verba, príp. zámena.

Stavba vety v románe Petra Jilemnického Kompas v nás (1954, s. 165 – 173) je predmetom analýzy M. Darovca; syntax románu V. Mináča *Živí a mŕtvi* analyzuje F. Kočiš (*Ku skladbe v románe Vladimíra Mináča Živí a mŕtvi*, 1962, s. 285 – 295); ten istý autor sa o dvadsaťročie neskôr venuje syntaxi románu *Explózia* R. Morica (*Syntakticko-kompozičný pôdorys románu R. Morica Explózia*, 1984, s. 195 – 205). Najčastejšie sa touto problematikou na stránkach SR zaoberal J. Mlacek; pozornosť obracia na A. Matušku (*Viacnásobné vetné členy v diele A. Matušku*, 1965, s. 80 – 88; *Vsuvka v diele Alexandra Matušku*, 1966, s. 211 – 218), Ľ. Ondrejova (*O syntaxi trilógie Luda Ondrejova*, 1968, s. 73 – 79), M. Kukučina (*Syntax prvých dedinských poviedok M. Kukučina*, 1974, s. 149 – 158) či, všeobecnejšie, na syntax v slovenskej poézii (*K syntaxi v súčasnej slovenskej poézii*, 1966, s. 335 – 340; *Podoby inverzie v slovenskej poézii*, 1972, s. 129 – 140).

4. PRAGMAŠTYLISTIKA

Prvé texty dotýkajúce sa problematiky pragmaštylistiky sa objavujú na konci 50. rokov minulého storočia. Efektivitou komunikácie v dobovej tlači sa zaoberá J. Horecký (*O jazyku našej tlače*, 1959, s. 65 – 72), princípy textovej výstavby, presnejšie, slovosledné princípy uplatňujúce sa v umeleckých textoch, sú predmetom výskumu J. Mistríka v štúdiu *K realizácii aktuálneho členenia* (1959, porov. vyššie). Výraznejšie sa tejto problematike začali autori na stránkach SR venovať až v druhej dekáde 21. storočia. V r. 2011 sa objavuje štúdia M. Dudka *Behavitívny a podobné výrazy* (2011, s. 311 – 314) o tzv. behavitívoch, ktoré autor, vychádzajúc z teórie J. L. Austina (2004), charakterizuje ako „pomerne heterogénnu množinu výrazových prostriedkov na vyjadrenie postojov pri používaní jazyka“ (s. 312) tvoriacich súčasť rečovej etikety (pozdravy, ospravedlňovanie, blahoželanie, odporúčanie, vyslovovanie sústrasti atď.). Otázkam personálnej a sociálnej deixy je venovaná pozornosť v štúdiách M. Bodnárovej *Kolektívny monológ a jeho deiktické aspekty v súkromnej a náboženskej komunikačnej sfére* (2017, s. 233 – 278) a J. Kesselovej *Implicitná a explicitná autoreferencia v dialógu* (2018, s. 7 – 22).

5. TEXTOVÁ ŠTYLISTIKA

Textová štylistika skúma štylistiku kompozície textu; to, ako sa v texte realizujú obsahové koncepty, textové stratégie, ako sa štylisticky využíva textová makro- a mikroštruktúra, ako aj problematiku žánrov a intertextových vzťahov. Z tohto hľadiska je jednou z prvých štúdií, ktoré sa venujú kompozícii textu, teoreticky, ale hlavne prakticky zameraný text J. Petrikoviča *Opis na priemyselných školách strojníckych* (1952/1953, s. 160 – 163). Opis sa tu pokladá za slohový druh a zároveň v praktickom živote za jednu zo základných zložiek každého jazykového prejavu. To, čo súčasná štylistika chápe ako jeden zo základných cieľov deskriptívnej textovej straté-

gie, teda vyvolanie predstavy (Slančová – Mergeš – Klingová – Kičura Sokolová 2021), sa podľa J. Petrikoviča dá dosiahnuť v odbornom opise (z dnešného uhla pohľadu) len multimodálne, t. j. kombinovaním verbálneho a neverbálneho modu. V r. 1962 M. Darovec v recenzii publikácie J. V. Bečku *Základy kompozície jazykových prejavů* (s. 51 – 33) konštatuje, že „výsledky recenzovanej práce sú významným prínosom najmä pre teóriu prehovoru, ktorá sa v súčasnosti iba tvorí ... pomôže predovšetkým pri štylistickej analýze jazykových prejavov, najmä prejavov umeleckých, a to tým, že poskytuje systematický výklad o stavbe vyšších jednotiek, ako je veta. Ako ukazujú doterajšie štylistické rozbory jazykových prejavov, obmedzovala sa analýza takýchto jednotiek iba na niekoľko nesystematických poznámok, alebo sa vôbec obchádzala“ (s. 53). 60. – 80. roky sú z hľadiska textovej štylistiky v SR najbohatšie. Programovú štúdiu *Základná klasifikácia kompozičných typov jazykových prejavov* publikovala v r. 1972 (s. 204 – 213) M. Ivanová-Šalingová. Obhajuje začlenenie skúmania kompozície do lingvistickej štylistiky a podáva základné členenie kompozičných modelov vecných a čiastočne umeleckých textov. Kompozícii umeleckého textu je venovaná väčšina príspevkov v spomínaných troch desaťročiach. Skúma sa predovšetkým mikrokompozícia umeleckého textu: vnútorný monológ (J. Findra, *Realizácia vnútorného monológu v Mináčovej poviedke Nenávisť*, 1965, s. 208 – 215), autorská reč a reč postáv (M. Patáková, *Kompozičná variabilnosť dialógu v Hronského próze*, 1975, s. 283 – 290; O. Sabolová, *Autorská reč a reč postáv v Jilemnického poviedke Návrat*, 1978, s. 23 – 30; *Jazykovo-kompozičné osobitosti Urbanovej novely Za vyšným mlynom*, 1979, s. 21 – 29), stavba odseku (J. Mlacek, *Začiatok odseku v monologickom texte*, 1967, s. 335 – 341; J. Findra, *Odsek a odstupňovanie textu*, 1980, s. 71 – 80; E. Bajžíková, *Nadväznosť odsekov z hľadiska textovej syntaxe*, 1983, s. 141 – 146) a aktuálne vetné členenie (J. Vaňko, *Štruktúra textu umeleckej prózy z tematicko-rematického hľadiska*, 1986, s. 162 – 168). Okrem toho vychádzajú štúdie venované jednotlivým kompozičným javom a štruktúram: rekurencii (J. Mistrík, *Rekurencie v texte*, 1969, s. 276 – 282), konektorom (E. Bajžíková, *O daktorých konektoroch v hovorových textoch*, 1973, s. 154 – 162; *O častici no pri výstavbe hovorového textu*, 1975, s. 80 – 84) a dialógu ako textu (J. Mistrík, *Dialóg*, 1980, s. 3 – 12), príp. kompozícii v iných komunikačných sférach, než je literárna komunikačná sféra, t. j. kompozícii esejistického textu (D. Slančová, *O kompozičných prostriedkoch súčasnej slovenskej eseje a jej štýlu I, II*, 1985, s. 28 – 37, 93 – 97) a epištolárneho textu (F. Ruščák, *Kompozičné parametre epištolárnych textov*, 1988, s. 193 – 200). V 90. rokoch sa E. Bajžíková zameriava na konexiu v esejach R. Krajčoviča (*Exoforická nadväznosť pri výstavbe textu (Na základe esejí R. Krajčoviča)*, 1997, s. 268 – 274). Neskôr J. Findra analyzuje problematiku kohézie a konexie ako vzťahu hĺbkovej a povrchovej organizácie textu (*Vymedzenie niektorých základných pojmov a termínov textovej lingvistiky*, 2012, s. 40 – 47).

6. SOCIOŠTYLISTIKA: ŠTYLISTIKA KOMUNIKAČNÝCH SFÉR

Štylistiku jednotlivých komunikačných sfér (KS) reflektujeme v chronologickej následnosti tak terminologicky (porov. aj Slančová – Spáčilová – Timková Lazurová 2021), ako aj obsahovo. Už v 30. rokoch sa vyskytli prvé terminologické pomenovania verbálnej interakcie (štýlu) v privátnej, teda rodinnej, priateľskej, susedskej KS (*konverzačný štýl*) a právnej KS (*právnický štýl*). Spôsob dorozumievania v jednotlivých KS v zmysle funkčného štýlu mal svoje terminologické označenie už v 40. rokoch (*hovorový, úradný/administratívny, básnický, novinársky, odborný/vedecký štýl*), čo súvisí s rozvojom jednotlivých sociálnych inštitúcií a organizácií na Slovensku v danom historickom období a s postupnou vedeckou reflexiou variabilných spôsobov dorozumievania sa v slovenčine. S viacerými termínmi, ktoré sa v SR vyskytli v tomto období a diferencovanejším spôsobom pomenovali spôsob komunikácie v príslušných KS, sa neskôr už nestretávame. Ide o také termíny, ako sú napr. *prakticky odborný školský štýl* vo vzdelávacej KS, *lekársky štýl* v zdravotníckej KS, *hospodársky štýl* (aj *hospodársky jazyk*) v ekonomickej KS, *vojenský štýl* vo vojenskej KS. Ako termíny vyhradené pre špecifický funkčný štýl sa od 40. rokov využívajú stále, nevariantné termíny *rečnicky štýl* (od 80. rokov aj *rétorický štýl*) a od 80. rokov termín *epistolárny štýl*, predovšetkým v príspevkoch F. Ruščáka.

Bežná komunikačná sféra. Tu jednoznačne prevládajú termíny *konverzačný štýl* a *hovorový štýl*, ktoré sú v štylistickej terminológii SR prítomné od začiatku jej vychádzania; v 30. rokoch sa ako alternatíva hovorového štýlu použil termín *prírodný štýl hovorenej reči*. Terminologická pestrosť sa prejavuje hlavne v 40. – 60. rokoch, keď sa dá pozorovať dynamika hľadania čo najpresnejšieho pomenovania ako ekvivalentu termínu Pražskej školy „prostě sdělný jazyk“. Š. Peciar (*Jazykový purizmus a apretorská prax*, 1949/1950, s. 257 – 273) dokonca tvrdí, že „bez slovesa *sdeliť* možno sa síce v slovenčine obísť, ale v štylistike ťažko nájsť vhodný „slovenskejší“ výraz pre „*sdelovaci štýl*“ (azda „obcovací“?)“ (s. 262). V tej istej štúdii však zároveň používa termíny *hovorená reč*, *hovorený jazyk*, ale aj *hovorový štýl*, pričom v jeho rámci vydeľuje ešte *familiárny štýl*. V terminológii označujúcej jazyk, resp. spôsob komunikácie v privátnej KS možno nájsť najvyššiu mieru hľadania jeho vnútornej diferenciacie v 40. rokoch; okrem spomínaných príkladov sa používajú termíny *hovorový štýl spisovného jazyka*, *hovorový štýl* so synonymom *reč neodborná*, *prostý ľudový štýl*, ale aj *rodinný štýl*. Od 70. rokov sa používajú v podstate len termíny *konverzačný štýl* a *hovorový štýl*. Problematikou bežnej KS sa zaoberala M. Ivanová-Šalingová v štúdii *Hovorový štýl súčasnej spisovnej slovenčiny* (1963, s. 17 – 32), v ktorej konštatuje: „Pretože doteraz nemáme urobený systematický výskum hovorového štýlu spisovnej slovenčiny, nemáme určené ani jazykové prostriedky tohto štýlu, hoci o jeho existencii dnes už nik nepochybuje.“

(s. 21). Danú štúdiu možno vnímať ako prvý pokus o charakteristiku príslušného štýlu, v ktorej sa vymedzujú jeho základné vlastnosti a výrazové prostriedky. Autorka aplikuje sociolingvistický prístup a diferencuje hovorový štýl podľa krajov (zmieňuje sa o troch tzv. variantoch hovorového štýlu: západoslovenskom, stredoslovenskom a východoslovenskom), vekových stupňov (detská reč, reč dospievajúcej mládeže, reč dospelých, reč staršej generácie) a spoločenského rozvrstvenia (hovorový štýl príznačný pre dedinské, mestské prostredie, inteligenciu atď.). Ako problémové sa však javí autorkino neadekvátne stotožňovanie hovorového štýlu s „hovorenou formou spisovného jazyka“, na čo kriticky reagoval Š. Peciar v práci *Jazykové prostriedky hovorového štýlu spisovnej slovenčiny* (1965). O dvadsať rokov neskôr sa k týmto polemikám vracia na stránkach SR J. Bosák (*Hovorovosť ako dynamický faktor*, 1984, s. 65 – 73). Hovorový štýl chápe užšie, ako „len jedn[u] z foriem, ktorou sa realizujú prejavy v bežnej dorozumievacej sfére“ (s. 67). V tejto „forme“ sa podľa autora pripúšťa používanie hovorových prostriedkov, ktorých základným atribútom je spisovnosť. Navrhuje používať pojem bežný hovorený jazyk zahŕňajúci aj nespisovné, slangové a nárečové slová. Teoretické reflexie o komunikácii v bežnej KS vo vzťahu k hovorovému štýlu a k fenoménu, ako sú hovorovosť, hovorený/hovorový jazyk, ústna reč, hovorové prejavy, hovorová slovenčina, hovorená podoba spisovnej slovenčiny, detailne približuje M. Bodnárová (*Terminologická reflexia komunikácie v súkromnej sfére vo vzťahu k hovorovému štýlu a jemu blízkym javom – niekoľko úvah*, 2013, s. 174 – 186). V štúdiách publikovaných v druhej dekáde 21. storočia je sústredenejšia pozornosť venovaná výrazovým prostriedkom tejto KS, hlavne slangu mládeže (Z. Sedláčková, *Lingvokultúrne východiská k interpretácii súčasného slangu slovenskej mládeže*, 2012, s. 12 – 30), či vzorcom v komunikácii mladšej a staršej generácie (P. Bartalošová, *Akomodačno-asimilačné procesy v intergeneračnej komunikácii z pohľadu seniorov*, 2020, s. 62 – 75).

Administratívna komunikačná sféra. Prvý príspevok venujúci sa tzv. úradnej slovenčine sa v SR objavuje na začiatku 30. rokov (F. Jesenský, *Z úradnej slovenčiny*, 1933/1934, s. 134 – 138). Autor v ňom poukazuje na frekventované jazykové chyby v úradných listinách (napr. používanie nevhodnej terminológie, nekorektnej slovesnej väzby, preferenciu bohemizmov či nadužívanie pasívnych tvarov). Terminológia v pomenovaní spôsobu dorozumievania v administratívnej KS je pomerne jednotná. Najčastejší termín *administratívny štýl* sa objavuje už v 40. rokoch a je v SR takmer výlučne prítomný doteraz. Stopovo sa vyskytujú termíny *úradný štýl*¹² (aj *štýl bežnej úradnej komunikácie*), *kancelársky štýl* (aj *kancelársky jazyk*). V 50. rokoch sa tieto dva termíny kombinujú v podobe *úradný*

¹² Termín *úradný štýl* sa od 50. rokov vyskytol až v r. 2020 v príspevku J. Dolníka *Komunikačná kultúra* (s. 8 – 27) ako jeden z autorom uvádzaných štýlov.

administratívny štýl (resp. jazyk) a tento štýl sa vydeľuje ako druh *prakticky odborného štýlu*: Ďalším termínom je termín *rokovací štýl* objavujúci sa v textoch z 50. a 70. rokov.

Právna komunikačná sféra. Na začiatku vychádzania SR, už v 10. čísle jej prvého ročníka, sa stretávame s termínom *právnický štýl*. Použil ho J. Petrikovich (pod značkou -tri-) v článku *Na margo našej právnickej terminológie* (1932/1933, s. 89 – 90) ako vôbec prvé špecifické označenie funkčného štýlu. Tento termín indikuje chápanie osobitnej, právnej, KS a osobitného spôsobu vyjadrovania, ktoré si však neskôr nenašlo miesto v klasifikácii funkčných štýlov. Reziduá osobitného vyčleňovania právnej KS je možné nájsť v termínoch *odborný právnický štýl*, ktorý sa spoločne s termínom *právnický štýl* používa v podstate jednotne do 70. rokov. Okrem toho fungujú termíny *právny štýl*, resp. *diplomaticko-právny štýl* (50. roky) a *administratívno-právny štýl* (80. roky). Kompozitum *administratívno-právny* poukazuje na stotožnenie, resp. prinajmenšom prienikové chápanie, administratívnej a právnej KS, ktoré čiastočne pretrváva až do súčasnosti. Tak napr. v r. 2017 P. Gergel v historicky zacielenej štúdií (*Formulár trnavských meštianskych závetov prvej polovice 19. storočia zo štylistického hľadiska*, 2017, s. 129 – 138) vyslovuje názor, že „závevy ako právne dokumenty náležia do administratívneho štýlu“, a ďalej uvádza: „Hoci nie je možné stotožniť administratívny štýl s právnym štýlom, je nepochybné, že v rámci administratívneho štýlu má právny štýl dominantné postavenie“ (s. 130). V súvislosti s právnou KS sa v 60. rokoch stretávame aj s termínom *zákonodarný štýl*, na ktorý v prvých dvoch dekádach 20. storočia nadviazal termín *legislatívny štýl*. Obsahovo sa však štylistikou tejto KS zaoberali články predovšetkým v 30. a 40. rokoch.

Literárna komunikačná sféra. Terminológia označujúca spôsob jazykovej interakcie v literárnej KS je pomerne konzistentná. Od 40. do 60. rokov sa používa termín *básnický štýl*, v 40. rokoch s variantom *básnický štýl spisovného jazyka*, resp. *básnický jazyk*, ale už od 50. rokov prevažuje termín *umelecký štýl* (s variantmi *umelecký štýl spisovného jazyka*, *jazykový štýl umeleckých diel*, *štýl umeleckej literatúry*, *štýl umeleckých textov*), oveľa menej termín *literárny štýl* (s variantom *literárny štýl umeleckého diela*).¹³ Literárna KS je v SR reflektovaná takmer v úplnosti prostredníctvom analýzy vybraných jazykových alebo štylistických a štýlových (vrátane kompozičných) javov v dielach konkrétnych autorov. Komplexná štylistická charakteristika textov tejto KS, napr. všeobecná analýza dramatického

¹³ Príležitostne sa v tejto KS využívajú aj termíny tzv. druhových a žánrových štýlov: *básnický*, *prozaický*, *novelistický*, *rozprávkový štýl*. Na prelome 40. a 50. rokov sa A. Pranda v článku v rubrike *Kronika (Kultúra operného a činoherného jazyka v uplynulej sezóne, 1949/1950, s. 23 – 26)* pokúšal vyčleniť samostatný operný (neskôr termínom *spevoherný*) a činoherný štýl ako „kultúrne takmer najvyššie štýly“ (s. 24).

textu v štúdiu M. Ivanovej-Šalingovej *K analýze štýlu drámy* (1964, s. 151 – 165), je skôr výnimkou.¹⁴

Mediálna komunikačná sféra. Mediálna KS sa na stránkach SR terminologic-ky spája takmer výlučne so žurnalistikou ako jednou z jej zložiek. Odráža sa to aj v termínoch *novinársky štýl* (V. Polakovičová, *Funkčné využitie superlatívu v novinárskom štýle*, 1943, s. 148 – 151) a od 50. rokov *publicistický štýl*. Tento termín zavádza v prvej komplexnej štúdiu reflektujúcej „kriticky aj prakticky“ jazyk tlačovej žurnalistiky J. Horecký (*O jazyku novinárskych útvarov*, 1955, s. 75 – 81). Explicitne poukazuje na jeho prevzatie zo sovietskej štylistiky: „V novších sovietskych prácach sa obyčajne vydeľuje tzv. publicistický štýl ako samostatný štýl, priradený k umeleckému a odbornému štýlu“ (s. 75) a definuje túto KS na základe žánrov (útvarov), objavujúcich sa v súdobej slovenskej tlači. Na tejto báze potom charakterizuje aj jazyk slovenských novín. Okrem iného sa v citovanej štúdiu uvádza: „Oso- bitnú kapitolu v našej tlači tvoria propagandistické a náučné útvary (úvodník, poli- tický komentár, propagandistický článok, recenzie kníh a pod.). Tieto útvary, najmä keď rozsahom tak prevládajú ako v našich novinách, majú najväčšiu vinu na jedno- tvárnosti jazyka našich novín. Kompozične i jazykovo sú tak rovnaké, akoby jeden druhému z oka vypadli“ (s. 80). J. Horecký sa tejto problematike venoval aj v ďal- ších štúdiách a recenziách. Je príznačné, že terminológia bola najviac rozkolísaná v 50. rokoch: používali sa variantné termíny *novinársky praktický štýl*, resp. *practic- ký odborný jazyk*, *novinárska reč*, *jazyk novín* a potom v 80. rokoch, keď vstupujú do štylistickej terminológie aj ďalšie médiá – rozhlas a televízia: *štýl tlače*, *rozhlasu a televízie* a ideologicky podmienený termín *štýl prostriedkov masovej informácie*. Štylistike žurnalistiky sa venovali aj J. Mistrík (*K jazyku a štýlu reportáže*, 1963, s. 143 – 155), Z. Lišková (*O účinnosti niektorých jazykových prvkov v dennej tlači*, 1979, s. 9 – 15; *Jazykové stvárnenie podpisu k fotografii v dennej tlači*, 1983, s. 35 – 41), D. Tisová (*Syntakticko-štylistické vlastnosti vety v priamej rozhlasovej a tele- víznej hokejovej reportáži*, 1980, s. 218 – 226), J. Findra (*Publicistický štýl v Pravde chudoby*, 1989, s. 65 – 74). Ten istý autor podáva štylistickú analýzu prejavov z poli- tickej KS, ktorá sa v tom čase spájala s „prostriedkami masovej informácie a prop- agandy“ (*Jazykovo-štylistická charakteristika súčasných politických prejavov a statí*, 1983, 330 – 339). V posledných rokoch bola jedným z najvplyvnejších textov na tému štylistiky žurnalistiky recenzná štúdia J. Mlacka *Z aktuálnych štylistických otázok žurnalistickej žánrológie (najmä na pozadí knihy I. Jenču)* (2016, s. 39 – 54). Štylistika mediálnej KS sa v prvej dekáde 21. storočia reflektuje aj na báze tzv. *e-štýlu* a štylistiky sociálnych sietí (N. Kolenčíková, *Predvolebný diskurz v prostredí sociálnych sietí z pohľadu pragmalíngvistiky*, 2018, s. 143 – 159). V tom istom čase

¹⁴ Podrobnejšie sa o problematike analýzy umeleckého štýlu venuje J. Vaňko v tomto jubilejnom čísle.

sa v SR objavuje aj *štýl reklamy*: jedinou štúdiou, ktorá sa touto problematikou – prostredníctvom frazeológie – zaoberá, je štúdia E. Tvrdoňa *Reklamná aktualizácia frazémy v slogane* (2007, s. 270 – 275). Komplexne sa charakteristike textov z pohľadu klasických aj súčasných metodologických východísk venuje M. Kazharnovich (*Štylistický potenciál mediatizácie*, 2022, s. 22 – 36).

Náboženská komunikačná sféra. Termín *náboženský jazykový štýl* sa popri termíne *cirkevný štýl* (*štýl cirkevnej sféry*) v SR objavuje v 40. – 50. rokoch a potom až v 90. rokoch v podobe *náboženský štýl*. V prvých dvadsiatich rokoch 21. storočia sa na stránkach SR objavujú ešte termíny *sakrálny štýl* a *religiózný štýl*.¹⁵ Jednotlivé štúdie sú venované charakteristike vybraných žánrov náboženskej KS, ako je kázeň (J. Findra, *Kázeň v priestore náboženskej komunikačnej sféry*, 2006, s. 129 – 135), homília (K. Pancáková, *Žánre náboženského štýlu. Homília*, 2006, s. 136 – 138) či svedectvo (M. Bodnárová, *Svedectvo ako žáner náboženskej komunikácie*, 2015, s. 194 – 209). Nábožensky profilovanej žurnalistike sa venovala T. Rončáková (*Vetná modálnosť náboženskej publicistiky*, 2009, s. 321 – 333), pričom pozornosť sústredila na hlavné slovenské náboženské týždenníky *Katolícke noviny* a *Evanjelický posol spod Tatier*. V posledných rokoch sa tiež objavujú aplikácie konceptu komunikačného registra, ako ho predstavila D. Slančová (porov. napr. Slančová 1999; Slančová – Zajacová 2007; Slančová – Slančová 2014), do náboženskej KS. Príkladom toho sú štúdie M. Bodnárovej (*Exorcistický komunikačný subregister v kontexte náboženskej komunikácie a slovenskej lingvistiky*, 2019, s. 288 – 306; *Prienik exorcistického a charizmatického komunikačného subregistra u rímskokatolíckeho kazateľa Martina Harčára*, 2021, s. 78 – 103). Existenciu náboženského štýlu ako samostatného funkčného štýlu spochybnil J. Findra, ktorý v citovanom článku (2006, s. 129, porov. vyššie) uvádza: „Úvaha o osobitnej náboženskej sfére je nespochybniteľná. ... Vyslovujem však presvedčenie, že na systémovej úrovni nemožno hovoriť o osobitnom náboženskom funkčnom jazykovom štýle“. Argumentuje tým, že náboženské texty majú heterogénny charakter, sú vybudované na báze odlišných obsahových a formálnych textových modelov. Nad Mistríkovým chápaním pojmu náboženský štýl sa zamyslel J. Mlacek v štúdiu *Náboženské komunikáty a ich štylistická interpretácia v diele Jozefa Mistríka*, 2011, s. 294 – 299, ktorá je venovaná 90. výročiu narodenia tohto jazykovedca. J. Mlacek vychádza zo známeho textu J. Mistríka *Náboženský štýl* (1991), v ktorom sa píše: „Náboženský štýl je štýl sui generis. Doteraz neskúmaný a neformulovaný a nezaradený“ (cit. podľa Mlacek 2011, s. 294)¹⁶. J. Mlacek sa k úvahám o náboženskom štýle vrátil o dva roky neskôr v recenznej

¹⁵ Priradujú sa k nim ešte ďalšie termíny žánrových štýlov: *homiletický* (*funkčný jazykový*) *štýl*, *biblický štýl*, *kultový štýl* a *štýl oficiálnych dokumentov cirkvi*.

¹⁶ V neskorších prácach J. Mistrík upúšťa od termínu náboženský alebo religiózný štýl a v rámci sekundárnych štýlov vymedzuje iba kazateľský, liturgický a biblický štýl (1997).

štúdiu *Niekoľko poznámok a úvah o náboženskom štýle (odvíjajúcich sa najmä od monografie Wojtak, Maria: Współczesne modlitewniki w oczach językoznawcy)* (2013, s. 58 – 75). Predstavuje v nej podnetnú monografiu poľskej autorky M. Wojtakovej, v ktorej je primárna pozornosť venovaná vymedzeniu modlitebníka ako samostatného žánru náboženského štýlu. K otázkam náboženského štýlu sa v recenznom článku *O náboženskej komunikácii cez optiku slovenskej štylistiky* vyslovila M. Bodnárová (2016, s. 166 – 173). Objektom citovaného článku je monografia J. Mlacka *Štylistické otázky náboženskej komunikácie* (2012).

Vedecká komunikačná sféra. Túto KS členíme na tri subsféry: vedeckej komunikácie, popularizácie vedeckých poznatkov a praktického využitia odborných poznatkov. Terminológia danej KS a jednotlivých subsfér je jednoznačne najpestrejšia. Najvšeobecnejší termín, ktorý sa používa na označenie spôsobu verbálnej komunikácie v celej sfére, je *odborný štýl* a *náučný štýl* s variantmi *odborný štýl/odborné štýly spisovného jazyka*, príp. *naukový štýl (nauková próza, štýl naukových próz)*. V jednom prípade sa tieto dva termíny aj kombinujú: *odborný náučný štýl*. Osihotený je termín *štýl odborných dokumentov*. V komunikačnej subsfére vedeckej komunikácie prevažuje termín *vedecký štýl* so spresňujúcimi atribútmi, ktoré zdôrazňujú jeho prináležitosť k sfére sprostredkovania vedeckých poznatkov pre vzdelané, zorientované publikum. Objavujú sa atribúty, ako *intelektuálny, teoretický, knižný, vysoký*, príp. adverbium *prísne (prísne vedecký štýl)*. V 80. a 90. rokoch sa kombinujú termíny *vedecký štýl* a *náučný štýl* a vzniká kompozitný termín *vedecko-náučný štýl*. Ústredným textom, ktorý sa venuje tejto KS, je štúdia J. Ružičku *Vývin odborného štýlu spisovnej slovenčiny v 20. storočí* (1970, s. 7 – 16, 69 – 74). Veľkú variantnosť termínov vykazuje označenie spôsobu komunikácie vo sfére popularizácie vedeckých poznatkov. Ako prvý sa v 50. rokoch používa termín *popularizačný štýl*, ktorý sa potom objavuje aj v ďalších dekádach. Okrem tohto termínu sa vyskytuje ešte 12 ďalších, z ktorých je najfrekvencovanejší termín *populárno-náučný štýl*. Zakladateľskou štúdiou o štylistike tejto KS je práca J. Horeckého *Niekoľko znakov popularizačnej literatúry* (1962, s. 159 – 164). V subsfére praktickej aplikácie odborných poznatkov sa používajú termíny *praktický odborný štýl*, prípadne *praktický štýl*, ktoré však označujú aj štýl úradnej komunikácie. Presnejšie na spôsob dorozumievania v tejto subsfére poukazujú termíny *technický odborný štýl*, *technicko-prevádzkový odborný štýl* a *náučno-technický štýl*. Od 80. rokov sa žiaden štylistický termín viažuci sa na túto komunikačnú subsféru v SR nevyskytol.

Ako termín na označenie špecifického funkčného štýlu zviazaného aj s vedeckou komunikáciou sa od 60. rokov objavuje termín *esejistický štýl*. Príspevkom, ktorý definuje esejistický štýl a podáva jeho základné znaky, je štúdia J. Místrika *Esejistický štýl* (1974, s. 321 – 332). Štýl esejistických textov charakterizovala v sérii štúdií v 80. rokoch D. Slančová (1981, 1982, 1984, 1985, 1987, pozri aj vyššie)

a venovala sa mu aj K. Buzássyová (*Kontrapunkt významu a výrazu v esejistickom texte*, 1984, s. 337 – 344). Najnovšie sa k štylistike eseje vracia M. Horváth (*Triangulačné body mistríkovského modelu eseje a ich aplikácia na štylistiku digitálnej éry*, 2022, s. 5 – 13).

7. ĎALŠIE OBLASTI ŠTYLISTICKÉHO VÝSKUMU

Z ďalších oblastí štylistického výskumu sa SR, hlavne v prvom štvrtstoročí svojho vychádzania, venovala **edukačnej štylistike**. Jedným z prvých článkov týkajúcich sa danej problematiky je *Štylistika a slovenská škola* od A. Bednára (1941, s. 108 – 116, pozri aj vyššie), v ktorom autor približuje stav vyučovania slovenského jazyka, zvlášť slohovej zložky: „Na našich školách sa štýlu ako celku nevenujeme teoreticky ani prakticky, iba štýlu básnickému, aj to ešte neúplne a veľmi teoreticky“ (s. 108). Upozorňuje na zásadné problémy vyučovania (dôraz sa kladie na oznamovanie faktov, pravopis a teoretické znalosti v gramatike, nedostatočná je umelecká výchova žiakov, minimum pozornosti je venovanej rozvoju ich slovnej zásoby) a vyzýva na posilnenie komunikačného vyučovania. V podobnom duchu sú ladené aj články J. Petrikoviča *Skúsenosti s absolventmi strednej školy pri jazykovom vyučovaní* (1950/1951, s. 217 – 219) a E. Jónu *Štylistika v teórii a v školskej praxi* (1954, s. 161 – 165). E. Jóna upozorňuje na nevyhnutnosť vytvoriť nové učebnice s akcentom na štylistické hľadisko jazykovej výchovy. Zároveň konštatuje, že sloh je niečo, čo sa možno naučiť. Potreba posilniť slohovú výchovu sa zdôrazňuje, vychádzajúc opäť zo zásady, že „[s]loh treba učiť“ a sloh možno naučiť“, aj v 1. ročníku metodického časopisu *Český jazyk*, ktorý vo svojom recenznom príspevku predstavil G. Horák (1951/1952, s. 56 – 58). Časopis pre metodiku vyučovania slovenského jazyka v danom období absentoval, „[t]úto úlohu len čiastočne splňa *Slovenská reč*“ (s. 58). V 60. rokoch minulého storočia začali vznikať prvé metodické príručky a konala sa konferencia o metodike výučby slovenského jazyka, na čo reaguje aj SR publikovaním recenzií od J. Horeckého (1963, s. 120¹⁷), G. Horáka (1964, s. 304 – 307¹⁸) a správy J. Oravca (1965, s. 237 – 238¹⁹). V nasledujúcich rokoch je edukačná štylistika na stránkach SR prezentovaná najmä v podobe recenzií. K najnovším patrí recenzia F. Ruščáka (2020, s. 96 – 101) na monografiu M. Ligoša *Vyučovanie slovenčiny ako materinského jazyka v minulosti, prítomnosti a budúcnosti* (2019).

¹⁷ Autorom prvej príručky, zameranej osobitne aj na metodiku výučby slohu, ktorú recenzoval J. Horecký, je J. Ballay (1962).

¹⁸ Ide o publikáciu V. Betákovskej *Metodika slovenského jazyka v 6. – 9. ročníku základnej deväťročnej školy* (1963).

¹⁹ Konferencia o metodike vyučovania slovenského jazyka, ktorá sa konala 10. – 11. februára 1965 v Smoleniciach.

Historická štylistika. Ak za predmet historickej štylistiky pokladáme skúmanie dynamiky jazykových a nejazykových prostriedkov (vonkajšej formy štylémy) a spôsob utvárania vnútornej formy štylémy (indikátorov jej obsahu) vo vzťahu k funkcii štylémy, ďalej dynamiky textov, v ktorých sa dané prostriedky vyskytujú, ako aj dynamiky žánrov a štýlov (Slančová – Spáčilová et al. 2022), potom historickoštylistický pohľad ako sekundárny sa v SR sústreďuje hlavne na lexikálne prostriedky a ich využitie, predovšetkým na terminológiu. E. Krasnovská (*Administratívno-právna terminológia v predberňolákovskej slovenčine na konci 18. stor. I, II*, 1985, s. 340 – 347; 1987, s. 138 – 148) a R. Kuchar (*Administratívno-právna terminológia v predpisovnom období a jej spracovanie v Bernolákovom Slovári*, 1987, s. 289 – 295) analyzujú administratívno-právnu terminológiu v predberňolákovskom období a jej historické lexikografické spracovanie; J. R. Nižnanský (1987) sa sústredil na vinohradnícku terminológiu v diele J. Hollého (*Vinohradnícka terminológia v diele Jána Hollého*, 1987, s. 276 – 288) a včelársku terminológiu v diele J. Fándlyho (*Včelárska terminológia v diele Juraja Fándlyho*, 1991, s. 79 – 87)²⁰. Ďalším predmetom záujmu historickej štylistiky sa stáva interlingválny a intralingválny kontext využívania lexiky, v predpisovnom období predovšetkým vo vzťahu k češtine. R. Kuchar sa téme venuje na báze historickej komparatívnej štylistiky (*Pokus o zistenie fungovania vedľa seba stojacich lexém v historickom kontexte*, 2007, s. 210 – 227) a I. Valentová (2011) na základe *Historického slovníka slovenského jazyka* z pohľadu historickej lexikálnej štylistiky (*Žánrové a štýlové členenie bohemizmov v predpisovnom období slovenčiny*, 2011, s. 149 – 159). K. Lifanov sa v tomto kontexte venuje historickej socioštylistike (*Jazyk východoslovenských administratívno-právnych pamiatok v stredoveku*, 1997, 142 – 150). Jediné štúdium, ktoré si kladú za cieľ charakterizovať štýl textu z historického pohľadu, sú tie, ktoré sa týkajú žurnalistického štýlu, a to – v dobovej terminológii – novinárskeho (V. Polakovičová, *Niekoľko poznámok o novinárskom štýle Viliama Paulinyho-Tótha*, 1943, s. 164 – 168) či publicistického štýlu (J. Horecký, *Obrazné prvky v publicistickom štýle L. Štúra*, 1956, s. 238 – 240); z novšieho obdobia je to štúdium J. Findru *Publicistický štýl v Pravde chudoby* (1989, s. s. 65 – 74) a (sekundárne) sa tejto komunikačnej sfére z historického hľadiska venujú aj J. Furdík a J. Nižníková (*Z lexiky a syntaxe povstaleckej tlače*, 1989, s. 193 – 206).

Príspevky patriace do okruhu **translačnej štylistiky** sa spočiatku zameriavali na štylistiku prekladu umeleckého textu (napr. Z. Jesenská, *Z prekladateľských problémov (na margo prekladu Bratov Karamazovcov)*, 1942, s. 8 – 17; J. Mihál, *O prekladoch Gogolovho Revizora*, 1963, s. 239 – 246; J. Rybák, *Na okraj kritiky prekla-*

²⁰ Jazyku J. Fándlyho sa venuje aj M. Majtán (*Slovná zásoba vo Fándlyho diele Pilný domajší a poľný hospodár*, 1987, s. 269 – 276), E. Krošláková (*Z frazeológie v diele Juraja Fándlyho*, 1990, s. 268 – 274) a P. Žigo (*Dialóg v diele Juraja Fándlyho*, 1990, s. 262 – 268).

du Revizora, 1964, s. 91 – 94), neskôr aj odborného textu (J. Mlacek, *O štylistike odborného prekladu*, 1977, s. 321 – 326; P. Petráš a D. Munková, *(Nielen) lingvistiký pohľad na strojový preklad (na príklade prekladov textov technickej dokumentácie z angličtiny)*, 2019, s. 258 – 287²¹). Od začiatku vychádzania SR sa prekladu vo vzťahu k štylistike prisudzuje dôležité miesto. Svoj názor vyslovuje H. Bartek (*Budúcnosť slovenčiny*, 1936/1937, s. 185 – 194): „Dobry preklad je rozhodne väčším obohatením jazyka ako zlá pôvodina. ... Až budeme mať hodne prekladateľov umelcov a tvorcov nových hodnôt jazykových, nevyhnutne vznikne prielom v doterajšom slovenskom štýle“ (s. 189) a o niekoľko rokov neskôr aj Š. Peciar (*K diskusi o prekladaní*, 1952/1953, s. 155 – 160): „Ba odvažujem sa tvrdiť, že dobrý preklad je predovšetkým otázka štýlu“ (s. 159).

8. ZÁVER

Štylistike sa vo všetkých žánroch uverejňovaných v Slovenskej reči venuje pozornosť počas celého obdobia jej existencie. Základné vývinové trendy štylistických výskumov sa viažu na postupnú emancipáciu štylistiky ako lingvistickej disciplíny spojenej s ustáľovaním štylistickej terminológie vrátane pomenovania jedného z jej ústredných konceptov, ktorým je štýl. Základnou metódou štylistických výskumov je analyticko-interpretáčna metóda, v 60. – 80. rokoch výraznejšie doplnená exaktnými štatistickými metódami. Pomerne skoro sa v Slovenskej reči ozýva teoretické echo funkčného chápania štýlu Pražskej školy, ktoré na jej stránkach zapustilo pevné korene. Rozkošatený predmet štylistiky sa sústreďuje hlavne na lingvoštylistiku a štylistiku jednotlivých komunikačných sfér, predovšetkým vedeckej, mediálnej, administratívnej, literárnej, bežnej komunikačnej sféry a v ostatných desaťročiach aj náboženskej komunikačnej sféry. V 60. – 80. rokoch stála v centre pozornosti aj textová štylistika venujúca sa teoretickým i praktickým otázkam kompozície textu. Pomerne pravidelne, hoci nie frekventovane, sa publikujú príspevky historickej štylistiky. V štylistickej problematike sa na stránkach Slovenskej reči odrážajú nielen jednotlivé metodologické prúdy lingvistického prístupu ku skúmaniu variability verbálneho dorozumievania, ale, možno výraznejšie ako v iných lingvistických disciplínach, aj historicky podmienené spoločenské, politické, ideologické, kultúrne a umelecké peripetie doby spojené s meniacimi sa vzorcami správania, normami a dobovým vkusom.

²¹ V tejto štúdií sa okrem iného poukazuje na potrebu nanovo vyčleniť a opísať návod ako osobitný žáner, čo autori čiastočne robia.

Literatúra

- AUSTIN, J. L. (2004): *Ako niečo robiť slovami*. Bratislava: Kalligram.
- BALLAY, J. (1962): *Vyučovanie slohu v 6. - 9. ročníku základnej deväťročnej školy. Metodická príručka pre učiteľov*. Bratislava: Ústav pre ďalšie vzdelávanie učiteľov a výchovných pracovníkov.
- BETÁKOVÁ, V. (1963): *Metodika slovenského jazyka v 6. - 9. ročníku základnej deväťročnej školy. Učebnica pre pedagogické inštitúty*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- FINDRA, J. (2003): Štylistika v matičnej Slovenskej reči. In: Ondrejovič, S. (ed.): *Slovenská reč 1932 - 2002. Vedecká konferencia. Bibliografia*. Bratislava: Veda, 73 - 84.
- KRÁL, Á. (1984): *Pravidlá slovenskej výslovnosti*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- LIGOŠ, M. (2019): *Vyučovanie slovenčiny ako materinského jazyka v minulosti, prítomnosti a budúcnosti (Kapitoly z dejín vyučovania slovenčiny s výzvami do budúcnosti)*. Bratislava: Veda.
- MIKO, F. (1955): *Sloh*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- MISTRÍK, J. (1991): Náboženský štýl. In: Mistrík, J. (ed.): *Studia Academica Slovaca 20*. Bratislava: Alfa, 163 - 175.
- MISTRÍK, J. (1997): *Štylistika*. 3. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- MLACEK, J. (2012): *Štylistické otázky náboženskej komunikácie*. Ružomberok: Verbum.
- OLOŠTIAK, M. (2011): *Aspekty teórie lexikálnej motivácie*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- PAULINY, E. (1960): *Krátka gramatika slovenská*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- PAULINY, E. - RUŽIČKA, J. - ŠTOLC, J. (1953): *Slovenská gramatika*. Martin: Osveta.
- PECIAR, Š. (1965): Jazykové prostriedky hovorového štýlu spisovnej slovenčiny. In: *Jazykovedné štúdiá 8*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 42 - 70.
- SLANČOVÁ, D. (1999): *Reč autority a lásky*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- SLANČOVÁ, D. (2019): Socioštylistika ako súčasť interaktívnej štylistiky - návraty a perspektívy. In: *Jazykovedný časopis*, 70/3, 314 - 318. DOI: 10.2478/jazcas-2020-0007.
- SLANČOVÁ, D. - ZAJACOVÁ, S. (2007): Komunikačný register ako prostriedok verbálnej socializácie dieťaťa. In: Orgoňová, O. (ed.): *Jazyk a komunikácia v súvislostiach II*. Bratislava: Univerzita Komenského, 153 - 163.
- SLANČOVÁ, D. - SLANČOVÁ, T. (2014): *Reč pohybu, autority a súdržnosti*. Prešov: Prešovská univerzita, Fakulta športu.
- SLANČOVÁ, D. - MERGEŠ, J. - KLINGOVÁ, J. - KIČURA SOKOLOVÁ, J. (2021): *Úvod do štúdia žurnalistických žánrov v tlačových médiách*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- SLANČOVÁ, D. - SPÁČILOVÁ, S. - TIMKOVÁ LAZUROVÁ, A. (2021): Štylistická terminológia v časopise Slovenská reč (termíny štýl a sloh). In: Popovičová Sedláčková, Z. (ed.): *Štýl - komunikácia - kultúra. K stému narodeniu profesora Jozefa Mistrika (1921 - 2000)*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 101 - 116.
- SLANČOVÁ, D. - SPÁČILOVÁ, S. et al. (2022): *Úvod do štúdia interaktívnej štylistiky*. V tlači.